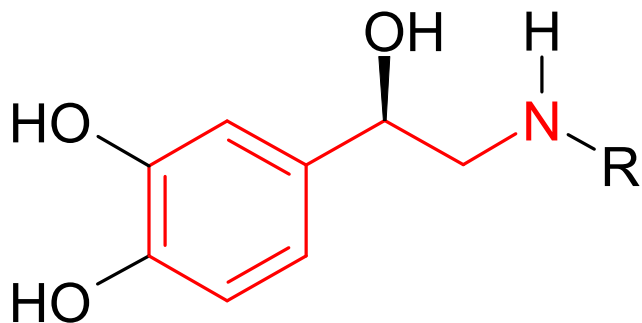

Psychostimulancia

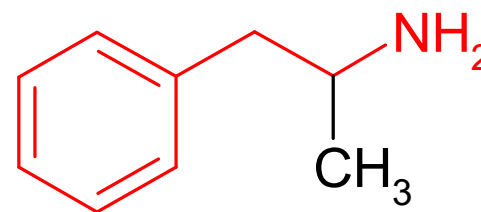
- látky stimulující psychické funkce
1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu
  2. Modafinil
  3. Purinové alkaloidy
  4. Látky s tropanovým skeletem
  5. Léčiva neuropatií

1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

- analoga přirozených katecholaminů

R = H
noradrenalin
R = CH₃
adrenalin

amfetamin

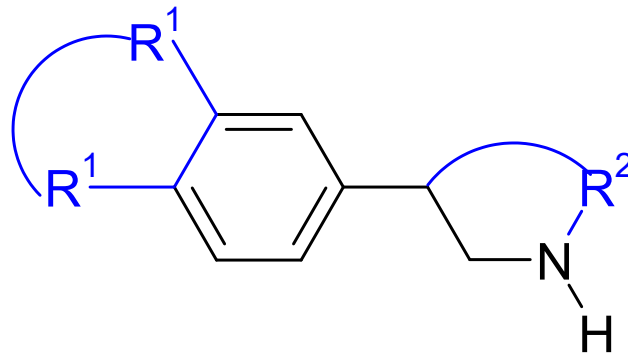
1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

= nepřímá adrenergika – nepůsobí přímo na adrenergní receptory v mozku, ale inhibují zpětné vychytávání (reuptake) katecholaminů a/nebo ↑ jejich uvolňování z nervových zakončení; některá působí obdobně i v serotoninergním systému

- centrálně stimulující a anorektické účinky

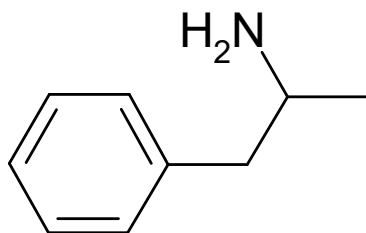
-OH skupina v α -poloze vůči aromatickému cyklu zcela chybí nebo je O součástí cyklu (morfolin)

-OH skupiny na jádře chybí nebo jsou etherifikované
fenylethylaminové seskupení může být i součástí cyklu

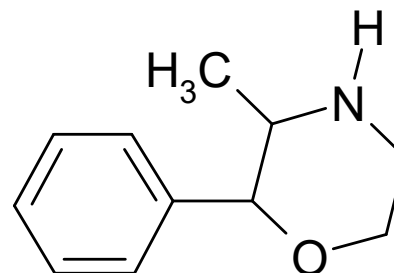

1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

Látky terapeuticky využívané

(R,S)-1-fenyl-2-aminopropan
amfetamin

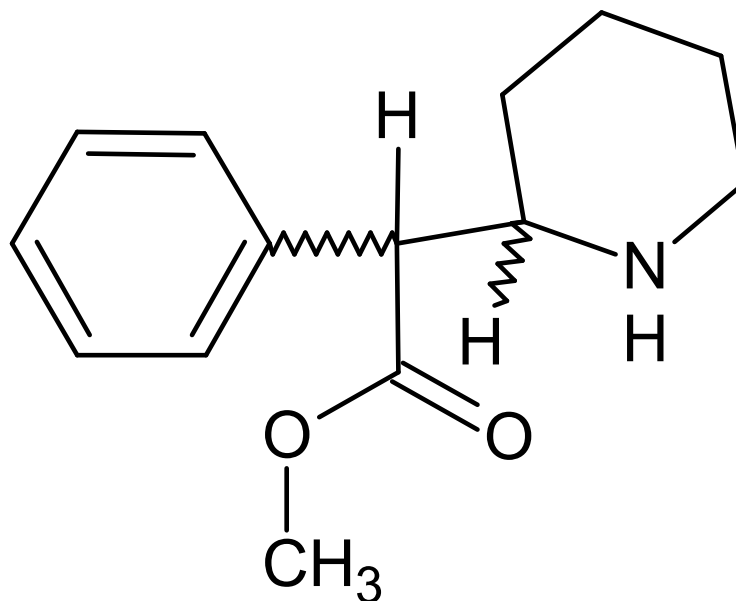

2-fenyl-3-methylmorfolin
fenmetrazin

- potlačení únavy, pocitu hladu a žízně, ↑ výkonnosti
- mobilizace energ. rezerv organismu
- indikace: narkolepsie, obezita (dnes obsolentní)
- předávkování: celkové vyčerpání, dehydratace, oběh. kolaps
- viz dále **centrálně působící anobezika (anorektika)**

1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

Látky terapeuticky využívané

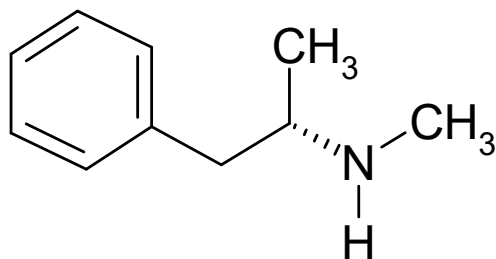
methylfenidát

- pro lepší soustředění u dětí s hyperaktivitou s poruchou pozornosti (ADHD)
Concerta ® , Ritalin ® , Medikinet ®

1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

Psychotropní látky amfetaminového typu

- patří mezi tzv. tvrdé drogy
- fyzická závislost

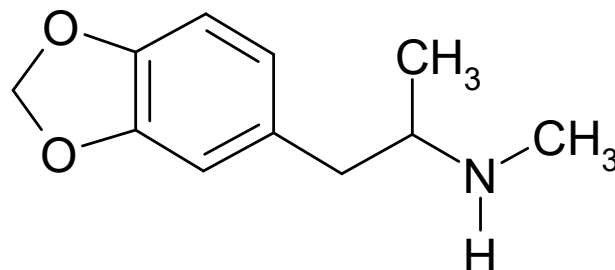
(S)-2-methylamino-1-fenylpropan

N-methylamfetamin

(S)-metamfetamin

syn. **pervitin**, perník (jako hydrochlorid pro i.v. aplikaci); speed, crank, crystal, crystal meth (báze pro i. nas. podání – i racemát)

- USA, ČR

2-(methylamino)-1-(3,4-methylenedioxyfenyl)propan

3,4-methylenedioxyamfetamin

extáze (ecstasy)

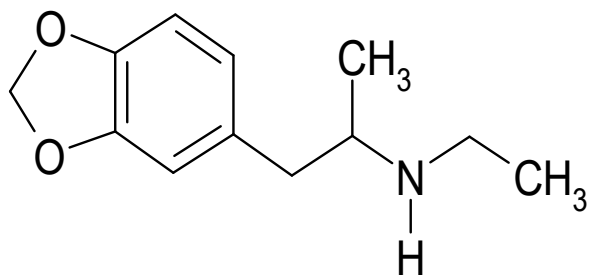
syn. MDMA, Adam, XTC, „E“

- tzv. taneční droga
- halucinogenní efekt (5HT_{2A} rp.)

- Evropa

1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

Psychotropní látky amfetaminového typu

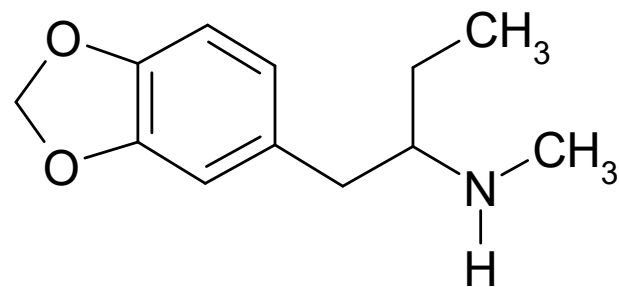

2-(ethylamino)-1-(3,4-methylenedioxyfenyl)propan

3,4-methylenedioxyetamfetamin

MDEA

syn. MDE, Eve

2-(methylamino)-1-(3,4-methylenedioxyfenyl)butan

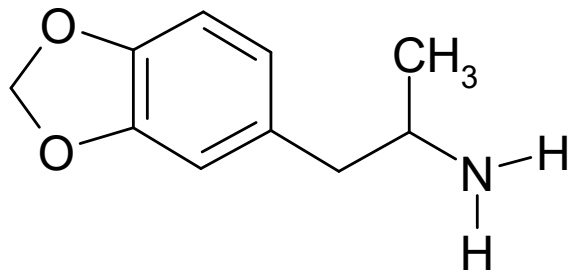
MBDB

syn. Eden, methyl J, MDP₂B

•Švédsko

1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

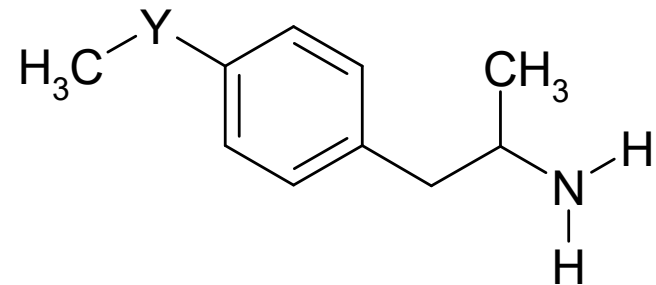
Psychotropní látky amfetaminového typu

2-amino-1-(3,4-methylenedioxyfenyl)propan

tenamfetamin

syn. MDA, love drug, love pill

Y = O

2-amino-1-(4-methoxyfenyl)propan

paramethoxyamfetamin

syn. PMA, 4-MA

Y = S

2-amino-1-(4-methylsulfanylfenyl)propan

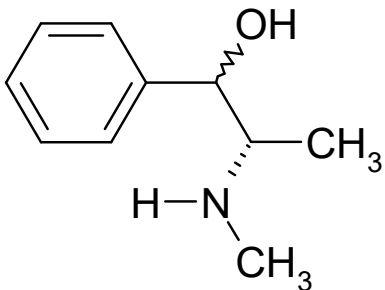
4-methylthioamfetamin

syn. 4-MTA

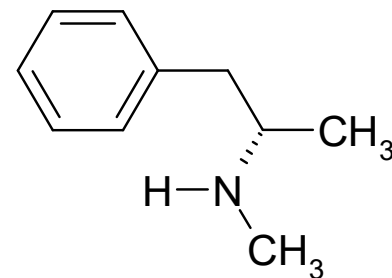
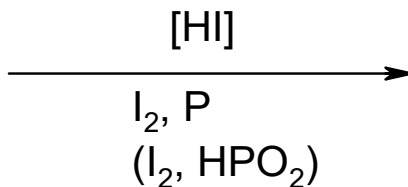
•NL, UK, D, AU od konce 90. let

Syntéza metamfetaminu

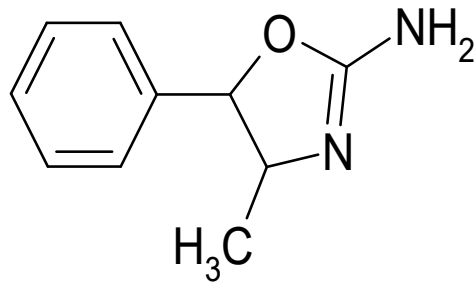
(1R nebo S,
2S)-1-fenyl-2-methylaminopropan
-1-ol
(-)-efedrin, (+)-pseudoefedrin

(S)-1-fenyl-2-methylaminopropan
(S)-metamfetamin

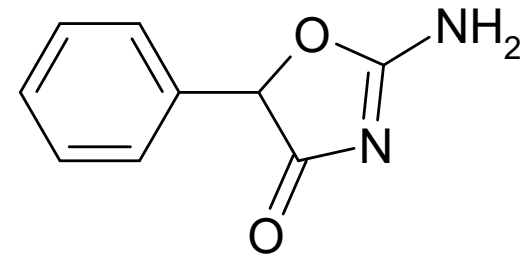
1. Deriváty fenylethylaminu a fenylisopropylaminu

Psychotropní látky – deriváty 3,4-dihydrooxazolu (2-oxazolinu)

2-amino-5-fenyl-4-methyl-4,5-dihydro-1,3-oxazol

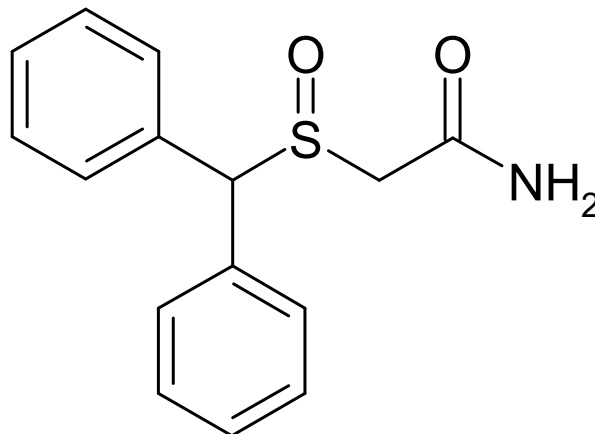
4-methylaminorex

2-amino-5-fenyl-1,3-oxazol-4(5H)-on

pemolin

2. Modafinil

2-[(difenylmethyl)sulfinyl]acetamid

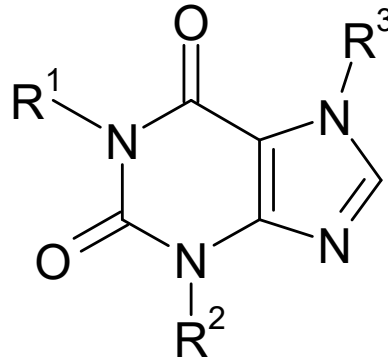
modafinil

↑ bdělost a bystrost během dne

- léčba narkolepsie a hypersomnie
- MÚ nejasný

Vigil® tbl.

3. Purinové alkaloidy = „methylxanthiny“

$R^1 = R^2 = R^3 = -\text{CH}_3$

kofein

$R^1 = R^2 = -\text{CH}_3, R^3 = -\text{H}$

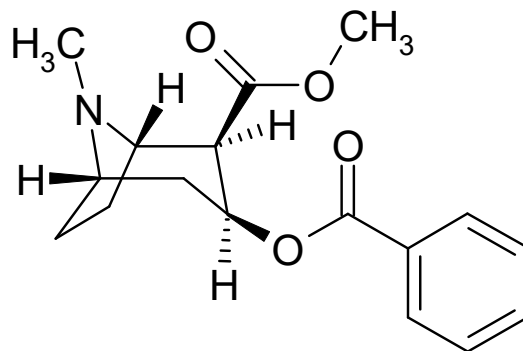
theofylin

$R^1 = -\text{H}, R^2 = R^3 = -\text{CH}_3$

theobromin

- výskyt v rostlinách (*Coffea*, *Camelia*, *Paulinia*, *Theobroma* ...)
- vyráběny většinou synteticky
- účinky psychostimulační (nejvýrazněji kofein), diuretické, bronchodilatační (nejvíce theofylin)
- MÚ: inhibice adenosinových receptorů A_1 , inhibice fosfodiesterasy, stimulace uvolňování katecholaminů

4. Látky s tropanovým skeletem

methyl-(1S,2R,3S,5S)-3-(benzoyloxy)-8-methyl-8-azabicyclo[3.2.1]oktan-2-karboxylát
kokain

Cocaini hydrochloridum ČL 2017

- příprava z listů *Erythroxylon coca*
- inhibuje zpětné vychytávání katecholaminů ⇒ nepřímé α_1 -sympatomimetikum
- stimulace CNS, euforie; na periférii vasokonstrikce, $\uparrow$ TK
- silná psychická závislost
- lokálně-anestetická aktivita, občas používán v oftalmologii
- standard pro testování lok. anestetik na povrchově-anestetickou aktivitu

Látky posilující kognitivní funkce

≈nootropika, neuroanabolika

Kognitivní funkce: učení, chápání, řeč, úsudek

- zlepšují též pozornost a vigilitu vědomí
- používány při úbytku těchto funkcí v důsledku mozkové ischemie při traumatech a při demencích
- chemicky heterogenní skupina, možná řada mechanismů účinku

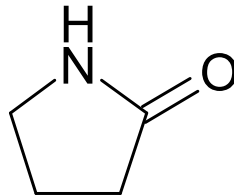
Rozdělení posilovačů kognitivních funkcí

1. Racetamy
2. Cholinergika
3. Deriváty fenoxalkanových kyselin
4. Látky jiných struktur, popř. MU

Látky posilující kognitivní funkce

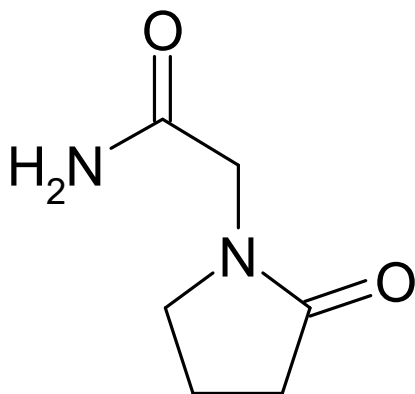
1. Racetamy

- obsahují fragment pyrrolidin-2-onu (γ -butyrolaktamu)

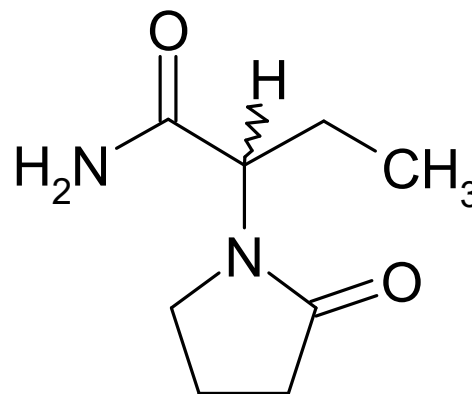
- ovlivňují glutamátovou neurotransmisi
- zvyšují utilizaci glukosy mozkovou tkání

Látky posilující kognitivní funkce
Racetamy

2-(2-oxopyrrolidin-1-yl)acetamid
piracetam

Geratam® tbl., Nootropil® tbl.,
Oikamid® cps., Kalicor® cps. ...

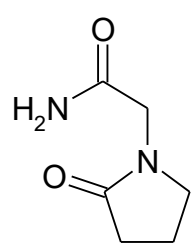

(R,S)-2-(2-oxopyrrolidin-1-yl)butanamid
etiracetam – kognitivum

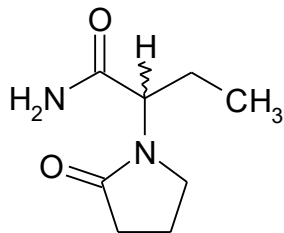
čistý (S)-(-)-izomer – **levetiracetam**
antiepileptikum - „lead compound“ nové skupiny
Keppra® tbl.

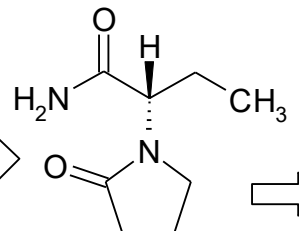
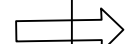
„Rozcestí“ racetamů

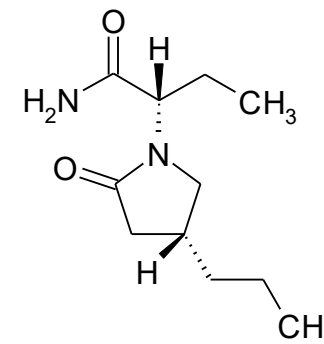
piracetam

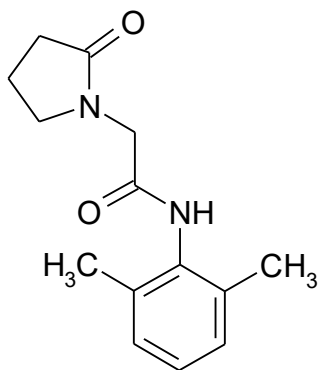
etiracetam

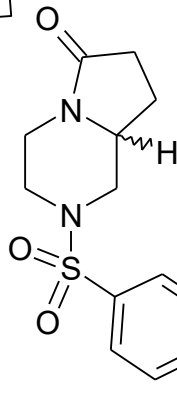
levetiracetam

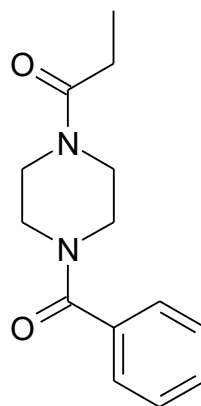
brivaracetam

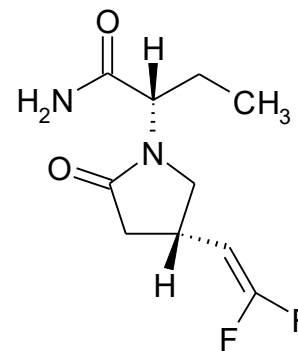
nefiracetam

unifiram

sunifiram

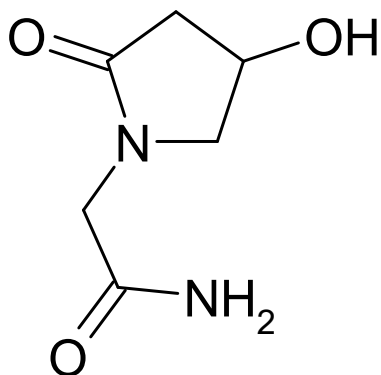

seletracetam

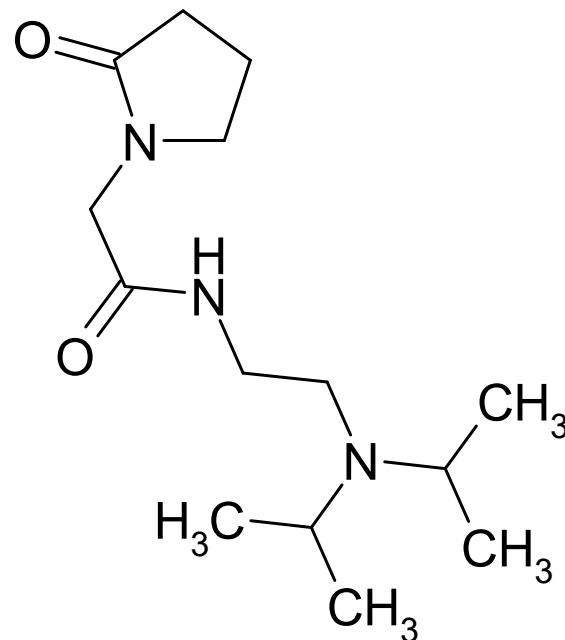
klasická nootropika, posilovače kognitivních funkcí

"neklasická" antiepileptika, agonisté synaptického vezikulového proteinu 2A (SV2A)

Látky posilující kognitivní funkce
Racetamy

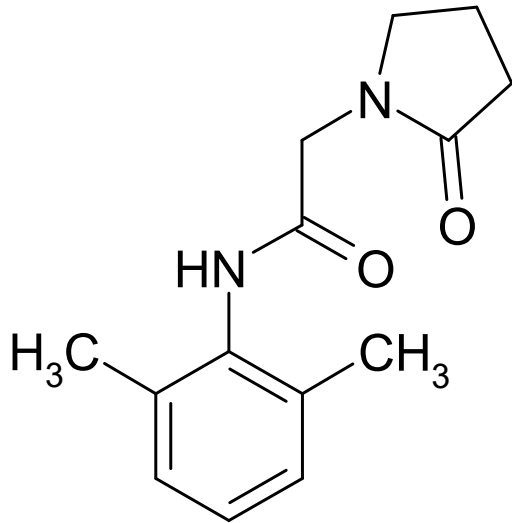

2-(4-hydroxy-2-oxopyrrolidin-1-yl)acetamid
oxiracetam

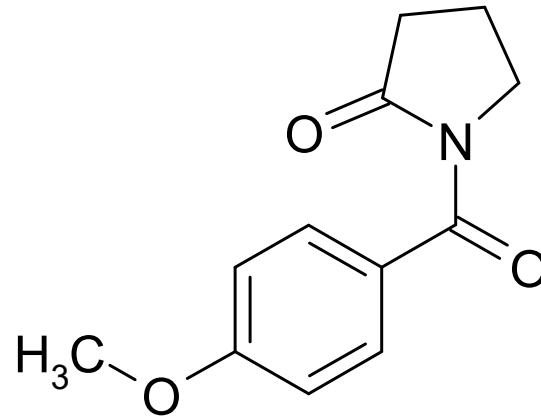
N-[2-(diisopropylamino)ethyl]-2-(2-oxopyrrolidin-1-yl)acetamid
pramiracetam

Látky posilující kognitivní funkce
Racetamy

N-(2,6-dimethylfenyl)-2-(2-oxopyrrolidin-1-yl)acetamid
nefiracetam

•Betzing et al. 1982

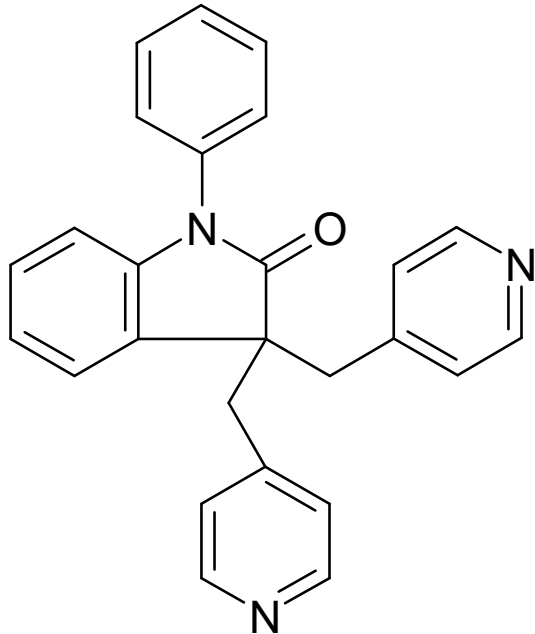

1-(4-methoxybenzoyl)pyrrolidin-2-on
aniracetam

•též antiradikálové účinky

Látky posilující kognitivní funkce

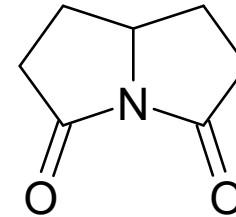
Racetamy

1-fenyl-3,3-bis(pyridin-4-ylmethyl)-
1,3-dihydroindol-2-on

linopirdin

- terapie Alzheimerovy nemoci
(AD)

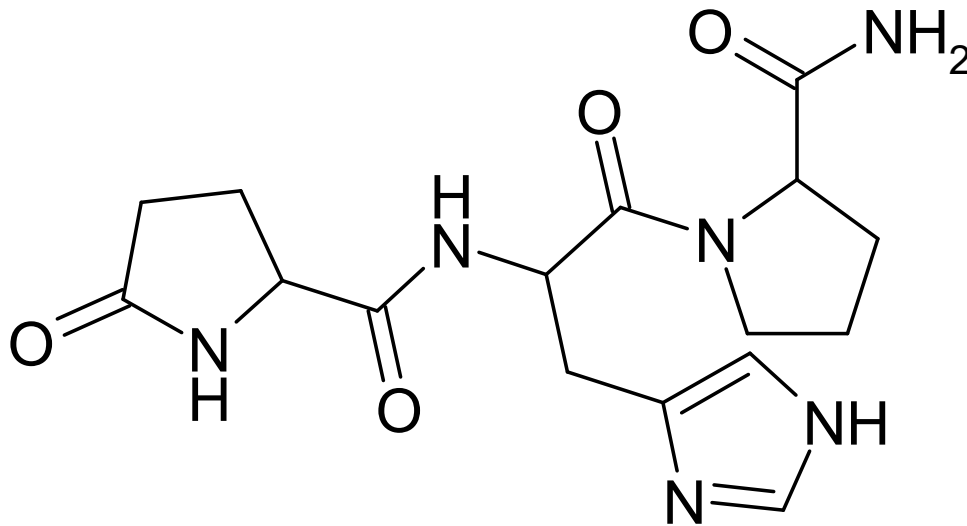

tetrahydropyrrolizin-3,5-dion
rolziracetam

Látky posilující kognitivní funkce

Racetamy

Protirelin – syntetický thyreotropin-releasing hormone (TRH) hormon hypothalamu, stimulující tvorbu thyreotropinu v hypofýze a prolaktinu též neurotransmitter v CNS, podílí se na regulaci příjmu potravy, reguluje energetický metabolismus aj,

protirelin

5-oxopropyl-histidyl-prolinamid

Protirelinum ČL 2009

struktura objasněna r. 1969, používán od r. 1976

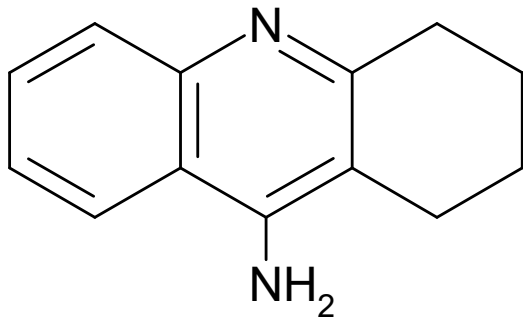
podáván p.o.

používán jako posilovač kognitivních funkcí k terapii následků poškození mozku a míchy a neurodegenerativních onemocnění (Alzheimer, Parkinson, motorická neuronální choroba aj.)

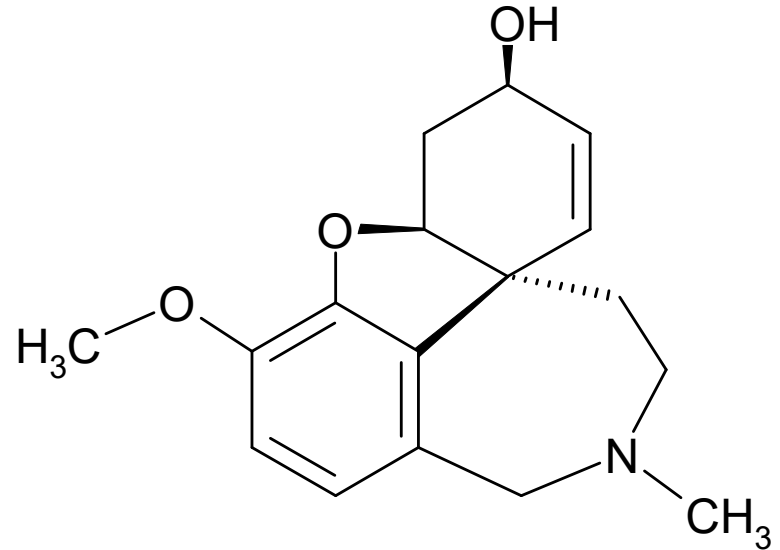
Látky posilující kognitivní funkce

Cholinergika

- látky ↑ dostupnost acetylcholinu v CNS
- MÚ: inhibice cholinesteras

9-amino-1,2,3,4-tetrahydroakridin
takrin

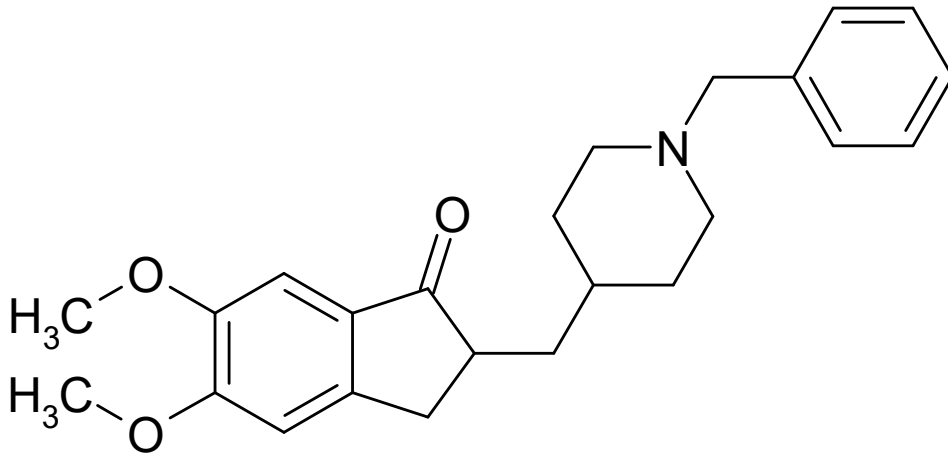

galantamin

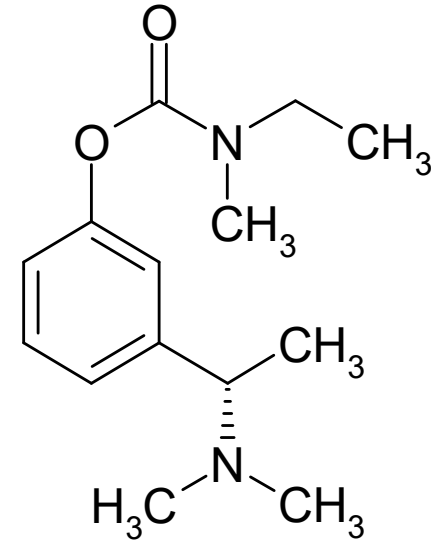
- alkaloid izolovaný z cibulí
Galanthus woronovii, *G. elwesii* aj.
Amaryllidaceae
Reminyl® tbl.

- léčba AD

Látky posilující kognitivní funkce **Cholinergika**

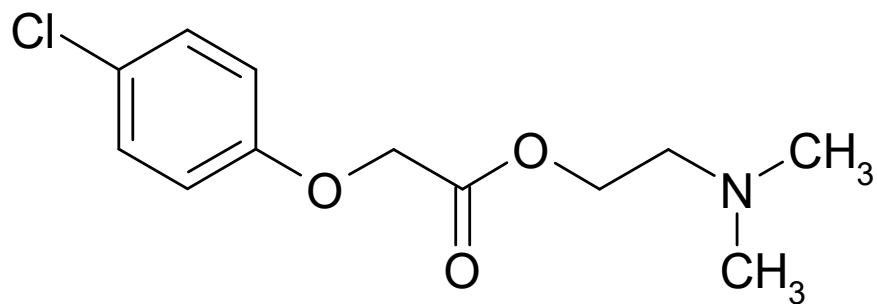
2-[(1-benzylpiperidin-4-yl)methyl]-
5,6-dimethoxyindan-1-on
donepezil
Aricept® tbl.

3-[(1S)-1-(dimethylamino)ethyl]fenyl-*N*-
ethyl-*N*-methylkarbamát
rivastigmin
Exelon® cps., Pronetal® cps.

•léčba AD

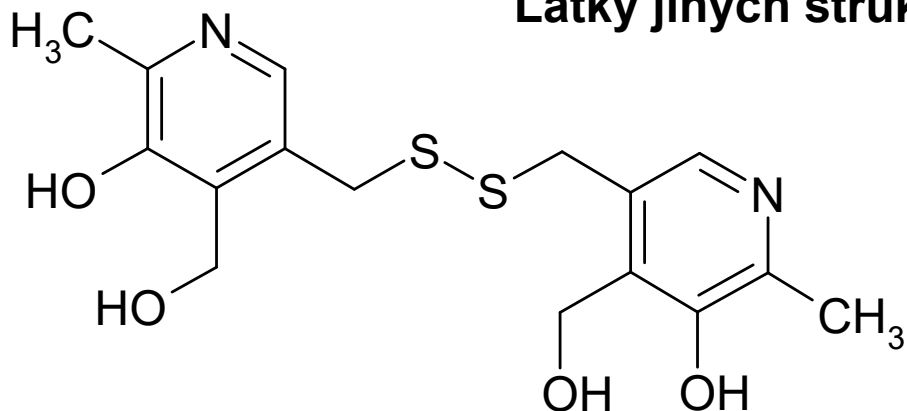
Látky posilující kognitivní funkce
Deriváty fenoxalkanových kyselin

2-dimethylaminoethyl-2-(4-chlorofenoxy)acetát
meklofenoxat

Látky posilující kognitivní funkce
Látky jiných struktur, popř. MÚ

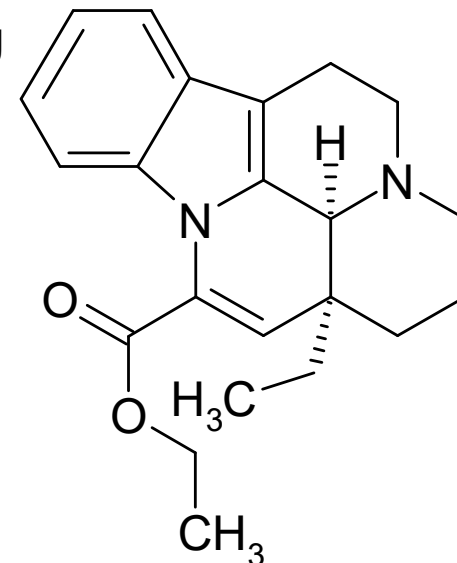

5-[[[5-hydroxy-4-(hydroxymethyl)-6-methylpyridin-3-yl]methyl]dithio)methyl]-4-(hydroxymethyl)-2-methylpyridin-3-ol

pyritinol

~~Encephabol® per. sus., Enerbol® tbl.~~

- analog pyridoxolu (vitamínu B6)
- M.Ú. nejasný, s aktivitou jako vit. B6 pravděpodobně nesouvisí

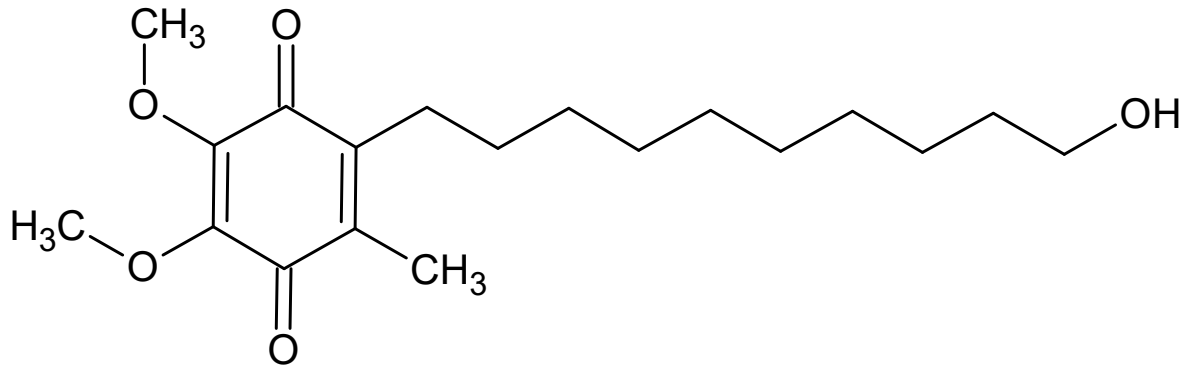

Ethylester (+)-*cis*-11a-ethyl-2,3,4,5,11a,11b-hexahydro-1H-3a,9b-diazabenzoc[cd]fluoranthen-10-karboxylové kyseliny

vinpocetin

- odvozen od alkaloidů rodu *Vinca*
  - zlepšuje metabolismus mozku, ↑ spotřebu O₂ a glukosy mozkovou tkání
- Cavinton® tbl.

Léčiva neuropatií

idebenon

2-(10-hydroxydecyl)-5,6-dimethoxy-3-methyl-*p*-benzoquinon

Raxone ® tbl obd

•léčba poruch zraku u dospívajících a dospělých pacientů s Leberovou hereditární optickou neuropatií (LHON)

M.Ú.:

•analog ubichinonu (koenzymu Q)

•v experimentálních podmínkách deficiencie *komplexu I* umožňuje přenos elektronů přímo do *komplexu III* mitochondriálního elektronového transportního řetězce, a tím obchází *komplex I* a obnovuje tvorbu buněčné energie (ATP).

•u LHON idebenon přenáší elektrony přímo do *komplexu III* mitochondriálního elektronového transportního řetězce, a tím obchází *komplex I*, který je postižen všemi třemi primárními mutacemi mitochondriální DNA zodpovědnými za LHON, a obnovuje tvorbu ATP

Halucinogeny

= psychotomimetika, psychedelika, psychodysleptika

- navozují „stav podobný psychóze“
- způsobují změny myšlení, vnímání, nálady, držení těla
- nevyvolávají návyk ani závislost, nepovzbuzují (O'Brien 2001)
- stimulují serotoninové $5HT_{2A}$ receptory ve frontální mozkové kůře

„To sink in hell or sour angelic,
you'll need a pinch of psychedelic.“

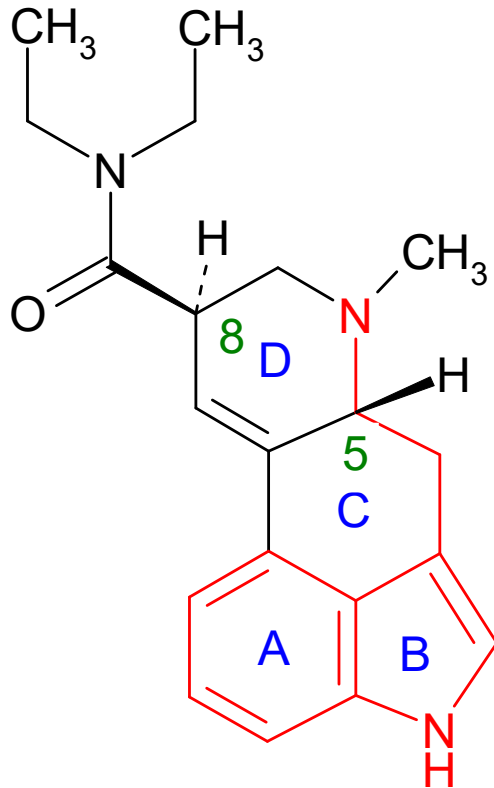
Humphry Osmond 1957

Rozdělení (vybraných) halucinogenů

1. Látky s fragmentem tryptaminu v molekule
  - 1.1 Ergoliny
  - 1.2 Jednoduché der. tryptaminu
2. Deriváty fenylalkylaminu
3. Deriváty oxazolu a isoxazolu

1. Látky s fragmentem tryptaminu v molekule

1.1 Ergoliny

D-LSD

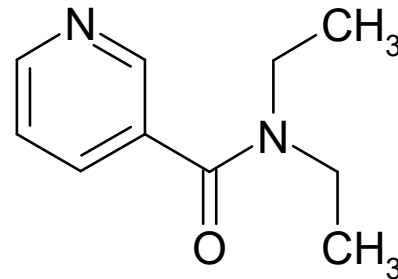
Diethylamid lysergové kyseliny (LSD)
syn. **lysergid**, Heavenly Blue, Wedding Bells...

Lysergsäure Diethylamid $\Rightarrow$ LSD-25

• připravili Stoll a Hofmann r. 1938 v rámci výzkumu analog niketamidu, účinek zjištěn náhodně 16. 4. 1943

• účinná dávka $\geq 25\mu\text{g}$

• působí přes serotoninové receptory

diethylamid nikotinové kyseliny

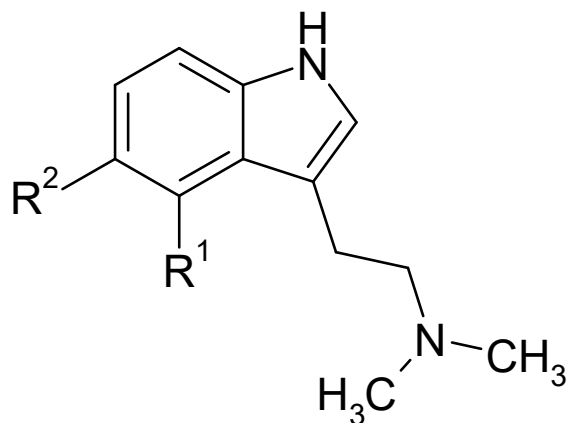
niketamid

• dechové a oběhové analeptikum (obsol.)

1. Látky s fragmentem tryptaminu v molekule

1.2 Jednoduché deriváty tryptaminu

- halucinogenní alkaloidy živočichů, rostlin a hub

R¹

R²

-H

-H

N,N-dimethyltryptamin (DMT)

Anadenanthera (Fabaceae)

-H

-OH

bufotenin *Bufo alvarius*,

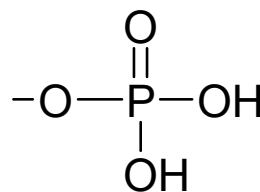
Anadenanthera

-H

-OCH₃

**5-methoxydimethyltryptamin
(5-MeO-DMT)**

Bufo alvarius

-H

psilocybin

Psilocybe mexicana

-OH

-H

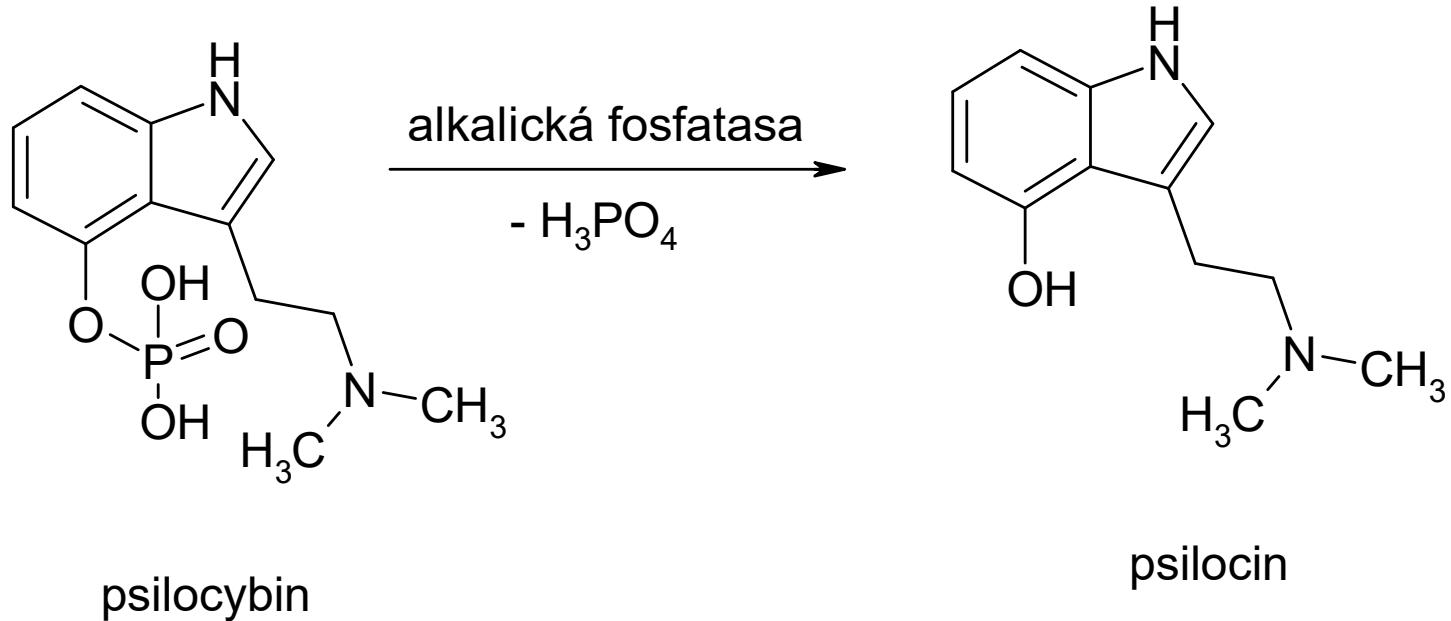
psilocin

Psilocybe mexicana

Látky s fragmentem tryptaminu v molekule

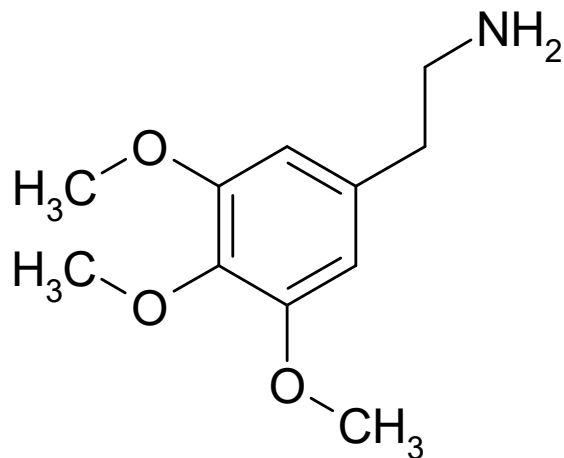
1.2 Jednoduché deriváty tryptaminu

- psilocybin je „proléčivem“ psilocinu

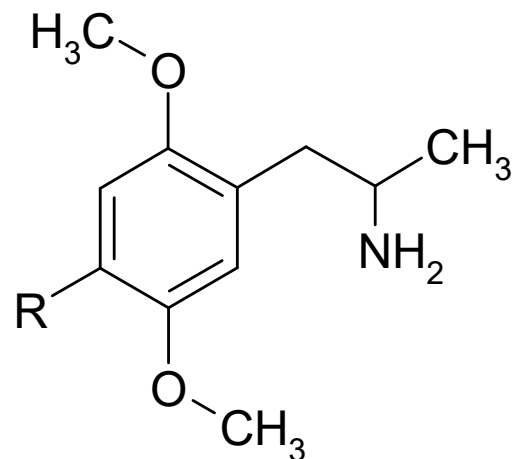
- alk. fosfatasa působí v GITu, ledvinách. krvi
- samotný psilocin se z GITu nevstřebává

2. Deriváty fenylalkylaminů

2-amino-2-(3,4,5-trimethoxyfenyl)ethan
mezkalin

Lophophora williamsii,
Trichocereus peruvianus

R=-CH₃ 2-amino-1-(2,5-dimethoxy-4-methylfenyl)propan

DOM

R=-Br 2-amino-1-(4-brom-2,5-dimethoxyfenyl)propan

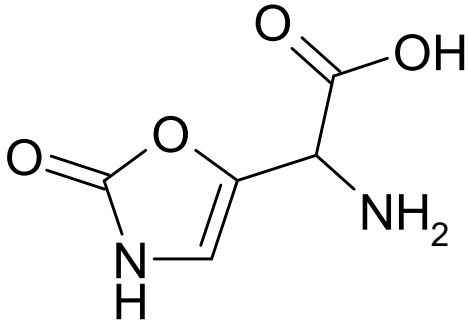
DOB

R=-I 2-amino-1-(4-jod-2,5-dimethoxyfenyl)propan

DOI

•vysoce účinné, užívané k výzkumu 5-HT receptorů aj.

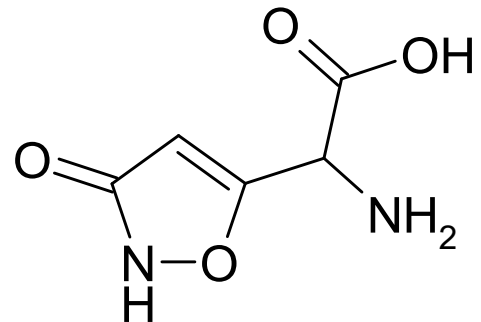
3. Deriváty oxazolu a isoxazolu

2-amino-2-(2-oxo-2,3-dihydrooxazol-5-yl)octová kys.

muskazon

•halucinogen

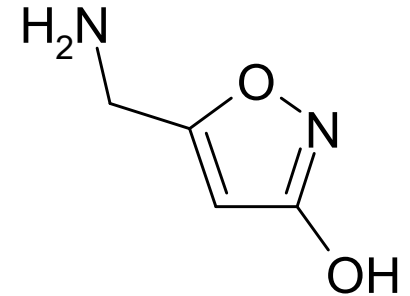

2-amino-2-(3-oxo-2,3-dihydroisoxazol-5-yl)octová kys.

ibotenová kyselina

•agonista glutamátového receptoru

•agitované toxické delirium

3-hydroxy-5-aminomethylisoxazol

muscimol

•agonista GABA receptoru

•mírné sedativum

Amanita muscaria, A. pantherina